

УДК 94(37):930.2Драгоманов

Лагодзінський В.В.

Оцінка М.Драгомановим античних римських авторів

Аналіз наукової спадщини Михайла Драгоманова свідчить про його самостійність у висновках, які спираються на ґрунтовну обізнаність з антикознавчою проблематикою, цілком задовільним володінням мовами джерел і європейської історіографії, сучасними йому методологічним інструментарієм. Повернення «невідомого Драгоманова», Драгоманова–антикознавця в сучасну вітчизняну історіографію сприятиме не тільки більш об'єктивній оцінці творчості самого вченого, а й сприятиме розвитку антикознавчих студій в сучасній Україні. Ґрунтовність античних студій Драгоманова, а також той факт, що вони здійснювалися на початковому етапі його наукової творчості, дозволяють стверджувати про значний вплив, який вони справляли на визначення основних світоглядних орієнтирів вченого, його кругозору.

Ключові слова: Михайло Драгоманов, історіографія, історія Риму.

У попередніх наших статтях ми вже говорили про актуальність для історичної науки вивчення антикознавчої спадщини Михайла Драгоманова [10; 11; 12]. Ця спадщина, як і її дослідження, є неодмінною частиною «драгоманознавства» – при всій умовності цього терміна [7; 8; 9]. Можна погодитися з висновком Юлії Куценко про недостатню дослідженість античних студій Михайла Драгоманова [9], обмеженість джерельної бази при виконанні цих досліджень [9]. Сьогодні в українській історичній науці ситуація поступово змінюється. З появою спеціальних розвідок В.Гарнаги [1; 2], А.Ігнат'євої [6], О.Петречка [13], В.Ставнюка [14] і тільки–но згаданої Ю.Куценко розширюється не тільки коло залучених джерел, а й тематика досліджень. У них, вже традиційно, приділяється увага його історико–теоретичним та методологічним працям, вивченню римської історії доби громадянських воєн та імперії, а в статтях В.Гарнаги здійснена спроба аналізу уявленн Драгоманова про давньогрецьку історію, історію Риму царської доби та періоду ранньої республіки, залучено для аналізу історичних поглядів твори популярного характеру, таких, в особливості, як «Рай і поступ» [3] та «Заздрі боги» [4]. У цій статті ми спробуємо ще розширити коло досліджуваних в рамках «драгоманознавства» питань, звернувши увагу на оцінки Драгомановим античних римських авторів, особливостей їх сприйняття римської історії, впливів їх «присудів», за термінологією Драгоманова, на судження істориків нової доби.

Для Драгоманова очевидна схожість поглядів письменників грецьких і римських: «Ми с умыслом постоянно показывали сходство понятий греческих писателей и римских» [5, с. 83].

Він неодноразово підкреслює вплив оцінок античних авторів щодо історії Греції і Риму на всю пізнішу історіографічну традицію. «Обозрев в подробностях понятия римских писателей о ходе римской истории, – пише він в своїй праці по Тациту, – мы могли наглядно убедиться, что понятия эти почти целиком нашли себе место и в сочинениях новых европейских писателей» [5, с. 89]. Це особливо помітно при оцінках творів європейських істориків XVIII ст., як, наприклад, Монтеस्क'є. Про нього Драгоманов схиляється до оцінок Ам. Тьєррі, якого й цитує: «Монтеस्क'є, блестящий мыслитель и гениальный политический аналитик, в конце концов есть не что иное, как патриций оппозиции времен первых Цезарей, Тацит, одаренный пророческою силою, озобравающий всю историю римскую с чувствами, предрассудками и огорчениями современника Домициана» [5, с. 310–311].

Але подібний вплив зберігається, на думку Драгоманова, і для всієї першої половини XIX ст., як це видно із аналізу творів Г.Вебера, що, у свою чергу, спирається на присуди з цього питання Теодора Моммзена «Также со значительными ограничениями можно принять и общее всем римским писателям объяснение всех последующих бедствий

Рима чрезвычайным увеличением государства; это объяснение, как можно видеть на приведенных выше выдержках Вебера и как увидим ниже, на Монтеस्क'є, целиком заимствовано из древних писателей и новыми историками, которых взгляды на ход римской истории вообще не очень много отличаются от взглядов Саллюстия и других древних историков и моралистов» [5, с. 76–77]. Це й зрозуміло, вплив оцінок римських авторів на присуди мислителів нового часу завжди буде відчуватися і кожний, хто читатиме Саллюстія чи Тацита буде знаходитися перед спокусою розділити їхні думки щодо Римської республіки і її занепаду, щодо громадянських війн і переходу до Імперії: «Предилекция наших отцов к внутренней истории Рима, – солидаризується Драгоманов з Амелеєм Тьєррі, – объясняется, по словам Тьєрри, еще одной причиной: поэтичностью и картинностью этой истории с высоты Капитолия. «Мы любим представлять себя римлянами, и без больших колебаний мы становимся патрициями, современниками Сципионов и Гракхов, актеров во внешних завоеваниях и во внутренней политической борьбе. Мы всходим в нашем воображении на трибуну на форуме, где гремели такие красивые бури; мы занимаем место на скамьях сената, который приветствовали далекие цари и народы как собрание богов. Свобода бросает на сцену магический свет, который, увеличивая людей, поставленных на первом плане, вырезывает их из тени, облекающей остальное. Такова поэтическая иллюзия, которая окружает аристократию, что она продолжается и в ее истории. Увлеченный интересом зрелища, ни читатель, ни автор не заботятся о том, на чей счет игралась в республиканском Риме, на театре форума домашняя драма, которая имела своим последствием порабощение рода человеческого и опустошение мира» [5, с. 311].

Для Драгоманова очевидна необхідність критичного ставлення до свідчень і суджень античних авторів. При цьому, для грецьких авторів це вже, на його думку, значною мірою зроблено завдяки зусиллям Дж.Грота: «То, что мы желаем для римской истории и римских писателей, в значительной степени сделано уже в отношении к истории и литературе греческой, особенно благодаря трудам Грота. Грот именно приложил в обширных размерах сравнительный прием к истории греческой и к приговорам греческих писателей» [5, с. 93].

Вітає він подібний підхід і до римських джерел, вбачаючи його початок у працях Ам. Тьєррі та Мерівела («Мериваля» у транскрипції Драгоманова): «то самое, что сделано в отношении к греческой истории и литературе, должно быть сделано и над римской. Начало положено, и опять англичанином – Меривалем» [5, с. 94].

Для Драгоманова особливо важливим здається з'ясувати об'єктивність античних авторів у їх висвітленню ходу римської історії. «Является вопрос, насколько и теперь беспристрастных историков могут быть оправданы и признаны симпатии и антипатии древних писателей, какова была та мерка, тот идеал, с которым относились древние к разным эпохам своей истории, насколько они могли правильно понять причины исторических явлений и смены эпох, словом, какова была философия истории древних и как она влияла на произнесение ими приговоров о той или другой исторической эпохе, о том или другом историческом явлении» [5, с. 35].

Драгоманов вважає, що для античних, та й взагалі стародавніх письменників, характерні віра у те, що історичні факти залежать від волі вищих сил, віри у втрату золотого віку і поступовий занепад людського щастя через непокору людей волі богів, послаблення пошани до богів, посилення людської погорди та занепад моралі, у те, що «боги и фортуна дают людям и народам счастье и несчастье то по капризу и зависти, то по справедливости, в награду добродетелей и наказание проступков» [5, с. 40]. Для Драгоманова це особливо помітно у творах давньогрецьких авторів – Гомера: «Не будем останавливаться на всем известных понятиях о непосредственном вмешательстве богов в действия людей и народов, которые высказываются в гомеровских поэмах» [5, с. 38], Геродота: «Обращаемся для характеристики понятий об этом вопросе у греческих историков к Геродоту, который представляет особенный интерес потому, что у него можно найти различные оттенки мнения о вмешательстве богов в судьбу отдельных лиц и народов» [5, с. 39] та інших. Але прикладів такого впливу вищих сил багато і в літературі, як пише Драгоманов, «римських моралістів». Він зосереджується в своєму аналізі цього питання на творах римських істориків, особливо Саллюстія і Тацита, і, навівши приклади з цих авторів, підсумовує: «Естественно, что такого рода объяснения исторических событий, даже в той форме, которая меньше допускает произвола фортуны, в форме награды и наказания за поступки лиц и народов, не

вели древних историков к необходимости исследовать внутренние причины явлений, причины изменений быта, форм государства, их темных и светлых сторон. Это были готовые, предвзятые заключения, и историку только оставалось кое-как приладить к ним факты» [5, с.42].

Ця філософія історія визначається відсутністю ідеї прогресу: «Древние не имели понятия об идее прогресса; древние также мало признавали и законосообразность в исторических явлениях и мало обращали внимания на внутренние, социально-политические причины исторических явлений, мало были в состоянии понятия органичность роста в учреждениях и вообще жизни народа и связь между собою различных периодов истории одного народа» [5, с.37], ідеалізацією минулого та віддалених країн чи народів «У древних писателей, рассуждавших о ходе истории и причинах исторических фактов, можно различать два рода понятий для объяснения исторических явлений. Оба цикла понятий на этот счет идут почти параллельно и одновременно между собою. Первый ряд таких понятий представляет убеждение, что исторические факты зависят от воли нескольких или одного верховного существа, которое, то по капризу, по злобе и зависти, то вследствие нарушения человеком его распоряжений, оскорбления святыни или недостаточного усердия в заявлении почитания, или, наконец, нарушения человеком известных нравственных понятий, вследствие преступлений, наносит человеку и народу бедствия, и наоборот, то по капризу же, то в награду, возвышает человека и народ к счастью и величию. Второй ряд понятий о ходе исторических явлений сводится к положению, что в давно прошедшем люди пользовались полным счастьем, но чем дальше, жизнь становится хуже. Это мнение связывается с предыдущим тем, что первая утрата золотого века и постепенный упадок человеческого счастья обуславливается неповиновением человека воле богов, а далее ослаблением почтении к богам, усилением гордости и упадком нравственности» [5, с.37–38], пошуками етичного ідеалу в минулому – «стародумством», за влучним висловом Драгоманова «Таковы основные черты понятий древних, преимущественно римских, писателей о старых временах, о настоящем и, отчасти, о будущем, таковы представления их о ходе римской истории. Эти представления, как видим, весьма неблагоприятны для эпохи гражданских войн в римской истории и эпохи Римской империи, и напротив чрезвычайно благоприятны для древнейших времен вообще и времен старой республики в частности. Кажется, мы не очень ошиблись, если, за неимением другого, более удобного, термина для такого рода идей, назвали его стародумством» [5, с.89].

Така ідеалізація минулого помітна як у грецьких, так і в римських авторів. При цьому, віра в ідеї золотого віку в античному суспільстві в ході історичного розвитку тільки посилюється: «Основные идеи легенд о золотом веке до того были крепки в умах древних писателей, что только немногие из них, сравнивая настоящее с прошедшим, сознавались в том, что первое превосходит второе, а по большей части самым произвольным образом идеализировали прошлое, и чем более шел прогресс нравственных и политических идей, чем более поэтому возбуждалось недовольство настоящим, тем более идеализировалось прошлое, тем более прошлому навязывались такие черты, которых у него не могло быть ни под каким видом» [5, с.45]. В Греції це знаходить своє вираження в характерній зміні оцінок минулого кращими письменниками Еллади. Так, Фукидід, який, на думку Драгоманова жив у часи, коли ще відчувалася різниця сучасного йому цивілізованого стану Афінів і варварством милого часу та низьким рівнем цивілізації сусідів, говорить, що «первобытное время не дало ничего великого ни в военном отношении, ни в чем-либо другом» і образив героїчне время Еллады, как время бедности, пиратства и разбоев, употребляя такой же прием к реставрации героического времени по Гомеру, какой употребляют новые историки, напр. Грот [5, с.45]. Але вже його молодші сучасники (очевидно, під впливом того прогресу, про який говорить Драгоманов) ідеалізують минуле і шукають моральний ідеал в інших країнах: «Прошло несколько времени, и греческие историки начинают навязывать древнейшему времени не только идеи справедливости и великодушия, но даже миролюбия, отыскивают, наконец, в прошлом такое лицо и страну, к которой привязывают все свои идеальные стремления, Ликиурга и старую Спарту, о которых, как известно, греческие историки раннего времени говорили далеко не то, что последующие, начиная с Ксенофонта и до Плутарха. Параллельно с этой идеализацией прошлого шли или идеализация отдаленных стран и народов, или утопические представления о таких идеалах, как Платонова Атлантида» [5, с.45].

«Римские писатели, – продолжает Драгоманов, – также не имели сознания об идее прогресса и так же произвольно идеализировали прошлое и отдаленные земли» [5, с.44]. Для деяких з цих письменників, подібно до Фукидіда в Елладі, теж існував час, коли в сучасності бачили багато хороших рис, яких бракувало минулому, – принаймні недавньому минулому. Це був час при початках імперії, так званий «вік Августа». Щодо нього одночасно декілька римських письменників висловили ряд суджень, які деякими пізнішими мислителями сприймалися за початок усвідомлення ідеї прогресу, а деякими навіть за передчуття язичниками народження Христа і настання царства Божого [5, с.44]. Тут Драгоманов наводить в якості найяскравіших прикладів знамениту четверту еклогу «Буколік» Вергілія і деякі місця з Сенеки: «Особенно выдающиеся из подобных мест римских писателей мы находим у Вергилия и Сенеки» [5, с.44]. В наших задачах не входить детальний аналіз цих прикладів. Зауважимо тільки, що для Драгоманова, попри загалом високу оцінку цих письменників, очевидна відсутність у них послідовних історичних понять: «Посмотрим же на эти мысли у названных писателей, и мы наглядно увидим, и как несовершенны и произвольны были исторические понятия римских писателей, и как утопична мерка, с которой относились к жизни» [5, с.44], – говорить він на початку свого аналізу, а навівши найяскравіші приклади їхніх історичних поглядів, підсумовує: «Приведенные выдержки из Вергилия и Сенеки представляют нам изложение теорий кругового вращения в жизни человечества: от счастья к беззакониям и бедствиям и опять к счастью» [5, с.49].

Ще песимістичнішими (а для Драгоманова історичні погляди античних авторів загалом здаються песимістичними: «... все они действительно больше пессимисты», – зауважує він [5, с.51]) виглядають погляди Горація, Лукреція та Лукана, для яких («... круг развития жизни в мире оканчивался не возрождением, а просто уничтожением» [5, с.49].

Таким чином, робить висновок Драгоманов, обидва погляди римських письменників на хід історії різняться в деталях: «... одни ожидали возрождения мира, другие не ждали его» [5, с.50], але сходяться в головному: «отношения к ходу жизни мира и человечества от начала до своего времени оба мнения совершенно согласны: оба полагают золотой век позади и затем постепенное ухудшение людей» [5, с.50].

Не тільки поети та філософи, а й римські історики схильні до ідеалізації минулого і песимізму щодо сучасного їм життя. Драгоманов зараховує до них і уже згаданого Лукреція, і Цицерона, але й Тита Лівія і Таціта.

Своєрідність оцінок римськими авторами історії Риму, її ходу, на думку Драгоманова, полягає в тому що це саме «римські письменники», «дети Рима латинского и квинтского» – цитує Драгоманов Амедея Ґьєрі [5, с.310]. Звідси й зосередження на зображенні життя аристократії і двору столиці при одночасному ігноруванні життя провінцій «... те черты, на которые жалуются сатирики и моралисты, относятся почти исключительно к жизни столицы, и преимущественно аристократии и двора, а отнюдь не могут служить выражением жизни провинций, добрые нравы которых признают сами римские писатели» [5, с.52–53], і нерозуміння «зовнішнього» значення історії Риму, а отже – й нездатність вірно зрозуміти й історію «внутрішню». «От ... поклонения авторитетам старых римских писателей, – зауважує Драгоманов, – и писатели новые увлекались только внутренней историей Рима и не могли оценить вовсе внешней его истории» [5, с.310–311]. Подібні підходи характерні навіть для Таціта. «Тацит, – пише Драгоманов, – при своем желании быть беспристрастным, не мог вовсе обойти того обстоятельства, что провинциалы сочувствовали установлению империи и не доверяли сенату, но он намекнул на это обстоятельство только отрицательным оборотом речи, не высказал ни малейшего сочувствия отношениям империи к провинциалам и все свои симпатии обратил к старым временам «консульства и свободы». Что же касается до эпохи гражданских войн, то Тацит даже Гракхов отнес к числу «мятежных трибунов» [5, с.88].

Лише юрисконсульти, на думку Драгоманова, становлять виняток в ставленні до римської імперії і до періоду громадянських війн. «С течением времени, – пише він, – из римской интеллигенции выделилась часть, которая присоединилась к правительству, старалась о продолжении дела, начатого в революционную эпоху, т.е. уравнивания сословий и облегчения младших членов семьи, общества и государства, слышном угнетенных староримским строем. Это были юрисконсулты. Но огромное большинство римских писателей и историков до конца пребыло верно староримским

идеалам, до конца не хотело видеть во времени после древнего Катона ничего, кроме разврата, кровопролития и постыдного рабства» [5, с. 78].

Причина, на думку Драгоманова, полягає в «дивовижній асиміляційній силі» Риму» [5, с. 313, 315], яка навіть вихідців з провінцій, людей нових, подібних Цицерону та Лукану, примушувала ставати на точку зору консервативної партії і староримських ідеалів.

Ще одна своєрідність римських авторів полягає в їх неувазі до питань соціально-політичних, усе зводиться до морально-педагогічних причин [6, с. 189], навіть до, на перший погляд, педагогічної, а насправді – майже дитячої наївності.

Особливо яскраво це проявляється в творах Саллюстія – «в разных местах истории заговора Катилины и Югуртинской войны, в двух политических письмах к Юлию Цезарю, в оставшихся фрагментах истории Рима» [5, с. 60]. На думку Драгоманова, Саллюстий «... всех характернее резюмировал нравственно-политическую лексикологию римских писателей» [5, с. 65] і його судження «прекрасно характеризует римские исторические и политические мнения» [5, с. 60]. «... Мы, – зауважує Драгоманов, – не видим почти вовсе внимания к политическо-социальной стороне быта республики; нет речи ни о значении народа, ни учреждений, все сводится исключительно к морально-педагогическим причинам и мерам. Страх врагов напугал римлян – раздоры прекратились; немногие честные люди взяли в руки правление – и наступило царство отличных нравов и величайшего согласия. ... С завоеванием Карфагена и расширением римского господства, не только прошел спасительный страх врагов, но возросли гибельные богатства; «спокойствие и обилие привели за собою то, что обыкновенно бывает в счастья, роскошь и гордость; стали почитаться не более добродетельные, ибо все были равно развращены, но более богатые и сильные; вдобавок, нравы предков изменились с необыкновенною быстротою, молодежь испортилась от роскоши и жадности (luxu atque avaritia) до того, что все поколение ни само не могло жить скромно, ни терпеть скромности у других. Начались ссоры, власть сената превратилась в деспотизм, народная свобода в своеволие» [5, с. 64–65].

Таке бачення ходу римської історії характерне не тільки для Саллюстія. «Подобным образом объясняют перемены в жизни республики все почти римские писатели – Лукан [5, с. 60], Веллей Патеркул, Флор, Тацит, Ювенал – стверджує Драгоманов, посилаючись на відповідні місця в указах авторів [5, с. 65]. Консервативний, винятково моралістичний погляд римських письменників на епоху громадянських війн і перехід до імперії мав і цілком практичні наслідки. Драгоманов негативно їх оцінює. «Главная беда – пише він – и главный источник смут в увеличении римского государства состоял, говорим, не в том, что оно было велико и богато, а в том, что в нем права не были равномерно распределены. ... Этой – то социальной, правовой причины движения почти вовсе и не заметили в эпохе гражданских войн – империи римские моралисты – историки, как не заметили такой же неправды в старом республиканском времени. Тому причиною была, кроме предвзятого стародумства, политическо-социальная, а часто – моралистическая точка зрения на исторические явления и эпохи...» [5, с. 70–71]. Для Драгоманова стародумство римських письменників відвертало їх від революційного руху. Вони, подібно до Катона і Цицерона, ставали в ряди захисників status quo і таким чином, як зауважує Драгоманов, «открывали дорогу отъявленным эгоистам» [5, с. 84], справляли шкідливий вплив на практичний хід справ у державі [6, с. 189]: «... даже и те, которые давали советы фактическим правителям, обращали внимание их совсем не на главную сторону вопроса» [5, с. 84].

Таким чином, оцінки Драгомановим античних і в особливості римських авторів характеризуються самостійністю, що значно вирізняє його праці з поміж як сучасної йому історіографії, так і поглядів наступних поколінь антикознавців.

Список використаних джерел

1. Гарнага В.П. Творчість Корнелія Тацита у дослідженнях М.П. Драгоманова // Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки. – Черкаси, 2010. – Вип. 182. – С. 27–33.
2. Гарнага В.П.: Царський і республіканський Рим в антикознавчих дослідженнях М.П. Драгоманова / В.Гарнага // Історіографічні дослідження в Україні [Текст]: [зб. наук. пр.] / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України; [редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.]. – К.: Ін-т історії України, 2011. – Вип. 21. – С. 86–102.
3. Драгоманов М. Заздрі боги (із серії популярних видань) // Пам'яті Михайла Драгоманова: збірник / за ред. Я.Довбиценка. – Х.: ПОЮР, 1920. – С. 91–111.

4. Драгоманов М. Рай і поступ. – Б. м., 1915. – 75 с.
5. Драгоманов М.П. Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит / М.П. Драгоманов. – К.: Университетская типография, 1869. – Ч. I. – VIII, 415 с.
6. Ігнат'єва А. Судження римських істориків про імперію та імператорську владу в оцінці М.П. Драгоманова // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. праць. – Х., 2007. – Вип. 10. – С. 185–193.
7. Куценко Ю.Ю. Історіографічний образ Михайла Драгоманова в творчості І.Лисяка–Рудницького // Південний архів. Збірник наукових праць. Історичні науки. – Херсон: ХДПУ, 2002. – Вип. 8. – С. 54–59; її ж. Відображення особистості Михайла Драгоманова в наративних джерелах // Південний архів. Збірник наукових праць. Історичні науки. – Херсон: ХДПУ, 2004. – Вип. 17. – С. 49–57.
8. Куценко Ю.Ю. Невідоме дослідження про Михайла Драгоманова // Південний архів. Збірник наукових праць. Історичні науки. – Херсон: ХДПУ, 2009. – Вип. 30. – С. 198–210.
9. Куценко Ю.Ю. Сучасне драгоманознавство: стан та перспективи розвитку // Література та культура Полісся [Текст]: збірник наукових праць. Вип. 63. Історико-культурний простір та його наповненість окремими явищами / Відп. ред. та упоряд. Г.В. Самойленко; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2011. – С. 162–185.
10. Лагодзінський В.В. Елліністичні студії Михайла Драгоманова // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 61. (№6) – С. 109–114.
11. Лагодзінський В.В. Михайло Драгоманов про сенс історії Риму // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: ВІР УАН, 2012. – Вип. 62. (№7) – С. 90–94.
12. Лагодзінський В.В. Щодо початків підготовки Михайла Драгоманова як антикознавця // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. К., 2012. – №1/2012 [61]. – С. 113–120.
13. Петrenchко О. Античні студії Михайла Драгоманова // Хроніка 2000: Український культурологічний альманах. – 2010. – №2(84). – С. 433–441.
14. Ставнюк В.В. Роль античних студій у формуванні історико-філософських поглядів Михайла Драгоманова // Український історичний журнал. – 1998. – №6. – С. 46–54.

Лагодзінський В.В. Оцінка М. Драгомановим античних римських авторів

Анализ научного наследия Михаила Драгоманова свидетельствует о его самостоятельности в выводах, которые опираются на основательную осведомленность с проблематикой антиковедения, целиком удовлетворительным владением языками первоисточников и европейской историографии, современным ему методологическим инструментарием. Возращение «неизвестного Драгоманова», Драгоманова-антиковеда, в современную отечественную историографию будет содействовать не только более объективной оценке творчества самого ученого, но и развитию антиковедческих студий в современной Украине. Основательность античных студий Драгоманова, а также тот факт, что они осуществлялись на начальном этапе его научной деятельности, позволяют утверждать о значительном влиянии, которое они производили на определение основных мировоззренческих ориентиров ученого, его кругозора.

Ключевые слова: Михаил Драгоманов, историография, история Рима.

Lahodzins'kyi, V.V. Assessing Drahoanov ancient Roman authors

Analysis of the scientific legacy of Michael Dragomanov demonstrates his independence in the conclusions, which are based on a thorough knowledge of antykoznavchyy issues, satisfactory Languages sources and European historiography, his contemporary methodological tools. Return of «unknown Dragomanova» Drahoanov-antiquity to the modern national historiography will not only be more objective assessment work of the scientist, but also promote the development antykoznavchyy Studies in Contemporary Ukraine. Thoroughness of ancient studies Dragomanov, and the fact that they were carried out at the initial stage of his scientific work, suggest the significant impact they kept on defining the basic ideological orientations scientist, his outlook.

Key words: Mykhailo Drahoanov, historiography, the history of Rome.